

Bölünmenin Kurumsal Ekonomi Politikği: Sudan Örneği

Tahsin YAMAK*

Bölünmenin Kurumsal Ekonomi Politikği: Sudan Örneği

Institutional Political Economy of The Partition: Sudan Case

Özet

Abstract

Bu çalışmanın amacı Sudan'ın, uzun yıllar süren kolonyal geçmişin yarattığı gergin atmosfer ile etnik ve dini çeşitliliğin oluşturduğu çatışmalar gibi süreklilik arz eden istikrarsızlık unsurlarının hegemonik güçler tarafından da manipüle edilmesini müteakip, yaşanan iç savaşlar neticesinde Sudan ve Güney Sudan olmak üzere iki ülkeye bölünmesinin nedenlerinin yeni kurumsal iktisadın teorik izahatlarından ve diğer ülke örneklerinden yararlanılmak suretiyle analiz edilmesidir. Yapılan çalışma ile Sudan'ın bölünmesinin esasen nedeninin, ülkenin kuzey ve güney kesimi arasında uzun zamandır devam eden etnik ve dini çatışmaların ortaya çıkardığı parçalı kurumsal yapının olumsuz atmosferi çerçevesinde şekillenen sorunlar bütünü ile doğal kaynak hâkimiyeti ekseninde gelişen güç mücadelesi olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte, bölünme sonrası süreçte her iki ülkede devam etmekte olan iç çatışmalar/ gerilimlerin neden olduğu sorunlar silsilesinin ise bu ülkelerde istikrar temin edecek kapsayıcı kurumsal yapının tesis edilmesi önündeki en büyük engel olduğu değerlendirilmiştir.

This study aims to analyze the reasons of the partition of Sudan into two countries namely Sudan and South Sudan, as a result of the civil wars that caused by tense atmosphere of the colonial past, ethnic and religious instability and the internal conflicts, by using theoretical explanations of new institutional economics and some examples from the other countries. The first and the main reason for the partition of Sudan is the fragmented institutional structure caused by the long-standing ethnic and religious distinction between northern and southern parts of the country; other is political, social and economic problems arising in this negative atmosphere and the last reason is the power struggle shaped by the dominance of oil/petroleum. The problem caused by the ongoing internal troubles in Sudan and South Sudan is an obstacle to the establishment of an inclusive institutional structure that will ensure stability in these countries.

Anahtar Kelimeler: Sudan, Güney Sudan, Bölünme, Ekonomi Politik, Kurumsal Yapı

Keywords: Sudan, South Sudan, Partition, Political Economy, Institutional Structure

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

1. Giriş

Afrika kıtasının en büyük ülkelerinden Sudan, sahip olduğu önemli doğal kaynaklarının yanı sıra çöl ve kuraklık gibi faktörlerin ciddi tesirlerinin bulunduğu bir coğrafyada, Nil nehri havzasının önemli bir kısmını hâkimiyetinde buldurması dolayısıyla, bölgesinin önemli ülkelerinden birisidir. Sudan, önceleri Fransız işgalinde kaldıktan sonra, Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Osmanlı-Mısır egemenliğine alınmış, 1899 yılında ise İngiliz sömürgesi bir ülke konumuna evrilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD öncülüğünde ortaya konulan sömürgeleri terk etme strateji

**Tahsin YAMAK, Doktor, Kamu İç Denetçisi, Bağımsız Akademisyen, tahsinyamak@gmail.com, ORCID ID orcid.org / 0000-0001-8831-7448

perspektifinde İngilizlerin kademeli olarak ülkeden çekilmelerini müteakip Sudan, 1 Ocak 1956 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş ve ülkede çok partili siyasi yapının temellerini oluşturacak seçimler gerçekleştirilmiştir. Ancak çok partili olarak teşkilatlandırılarak kurgulanmak istenilen siyasi sistem, 1958, 1969 ve 1989 askeri darbeleri ile akamete uğramıştır. Bu askeri darbelerin yanı sıra, Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasından aylar önce kuzeyde yoğunlaşan Müslümanlar ile güneydeki Hıristiyanlar arasında başlayan ve 1972 yılına kadar süren 1. iç savaş dönemi ile 1983-2005 yılları arasında süregelen 2. iç savaş dönemi ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlığın en temel nedenlerinden birisine karşılık gelmektedir.

1989 yılında gerçekleştirdiği bir darbeyle iktidara gelen ve yine bir askeri darbe ile Nisan 2019 tarihinde görevinden uzaklaştırılan Ömer el-Beşir döneminde de istikrarlı bir yapı tesis edilebilmiş değildir. El-Beşir yönetiminde bulunduğu süreç içerisinde, özellikle Mısır'la olan gergin ilişkiler, ABD'nin kimyasal silah iddiası çerçevesinde gerçekleştirdiği operasyonlar ve sorunlu iç siyasi ortamın yarattığı olumsuz atmosferde medisi feshetmiş, siyasi partileri yasaklamış ve çoğu kez olağanüstü hal şartları altında ülkeyi yönetmiştir. Yine bu dönemde tüm karışıklıkların yanı sıra, Darfur bölgesinde ortaya çıkan isyanla mücadele bağlamında bir operasyona girilmiş ancak bu durum birçok kişinin öldüğü ya da göç etmek zorunda kaldığı hatta Birleşmiş Milletler tarafından soykırım uygulandığına dair değerlendirmelerin yapıldığı 21. yy'ın en önemli insani sorunlarından birisi olarak kabul edilen Darfur Krizinin gelişmesine neden olmuştur. Ancak, ilerleyen yıllarda gerek uluslararası toplumun yoğun baskısı ve gerekse de yönlendirmesi ile Darfur Krizi kısmen çözüme kavuşturulmuştur.

2005 yılında 2. iç savaş dönemini bitiren ve Güney Sudan bölgesindeki isyancılar ile imzalanan barış antlaşması ise ülkede istikrarın temini noktasında en önemli merhale olarak ortaya çıkmıştır. İmzalanan antlaşma şartları uyarınca, 9 Temmuz 2011'de Güney Sudan bölgesinde gerçekleştirilen referandum ile ülke, Sudan ve Güney Sudan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ancak bölünme sonrası iki ülke arasında özellikle doğal kaynak ve petrolün paylaşımı konusunda çeşitli problemler ortaya çıkmış, petrol yataklarının büyük bir kısmının Güney Sudan sınırlarında kalması nedeniyle ekonomisi büyük oranda petrol gelirlerine bağımlı olan Sudan'da önemli ekonomik sorunlar meydana gelmiştir. Diğer yandan, bağımsızlık sonrası 2013 yılında Güney Sudan'da başlayan iç savaş her ne kadar 2018 yılının sonlarına doğru nihayete ermişse de ölümlerin, göçlerin ve açlık krizlerinin gölgesi altında büyük bir insani felaketin gelişmesine neden olmuştur. Bölünme sonrası yaşanan gelişmeler ele alındığında, her iki ülkede de iç sorunlarının nihayete ermediğini, iç karışıklıkların, iç savaş ve siyasi istikrarsızlıkların devam ettiğini, buna bağlı olarak ekonomik sorunların ve sosyal hadiselerin çoğu kez içinden çıkılmaz bir hal aldığını göstermektedir.

Sudan, uzun yıllar boyunca siyasi karmaşıklıkların, iç savaşların ve büyük yapısal kırılganlıkların merkezinde bir ülke olmuş, yaşanan hadiseler dolayısıyla ülkede şeffaf ve katılımcı bir yönetim yapısı tesis edilemediği gibi ekonomik istikrar sağlanamamış, sosyal barış ortamı da tesis edilememiştir. Nihayet bu karmaşık yapı ülkenin ikiye bölünmesi ile bir anlamda çözüme ulaşmış gözükmekteyse de esasen tek Sudan'a ait kronik sorunlar, ikiye bölünen Sudan ve Güney Sudan uhdesinde sürmeye devam etmiştir.

Uzun yıllar süren iç savaşların yaşandığı ülkelerin bölünmesi dünya genelinde çok sık rastlanan bir akıbet olup ülkelerin bölünmesinin ardında etnik-dini, siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar gibi birbirinden çok farklı gerekçeler bulunabilmektedir. Bu çalışmada, diğer çalışmalardan da farklı olacak şekilde, kurum kavramı ekseninde oluşturulan bir perspektifle gerçekleşmekte olan ekonomik/sosyal/siyasal faaliyetleri analiz eden ve inter-disipliner teorik bir yaklaşım olan Yeni Kurumsal İktisadın varsayımlarından ve dünya örneklerinden yararlanılmak suretiyle Sudan'ın bölünmesinin nedenlerine dair ekonomi politik bir analiz gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Evrensel bir kabulü bulunmamaktaysa da kurum kavramı genellikle "insanların kendilerine dayattığı kısıtlamalar" olarak tanımlanmakta olup "kapsayıcı" kurumlar, işlem maliyetlerini düşürmek, bilgi akışlarını iyileştirmek, yolsuzlukları kontrol altına almak, katılımcı bir yönetim yapısı temin etmek ve mülkiyet haklarını güvence altına almak maksatlı politik, ekonomik ve sosyal faaliyetlere dair formel ya da enformel çeşitli kısıtları ve/veya izinleri içermektedir. Bu haliyle bireysel ilişkileri şekillendiren ve karar süreçlerine tesir eden kurumlar, üretim, tasarruf, yatırım ve tüketim gibi ekonomik parametrelerin yanı sıra sahip oldukları teşvik yapılarıyla birey ve toplumun kararlarına etki etmekte ve böylelikle de iktisadi, sosyal ve siyasi faaliyetlere yön vermektedirler. Kısaca bu tarz kurumlar, istikrarlı yapılar oluşturarak belirsizliği azaltmakta ve toplumsal gelişmeye katkı sağlamaktadır. Buna karşılık "dışlayıcı" kurumlar ise tersi bir işleyiş ile piyasa bozukluklarına, siyasi ve sosyal problemlere neden olmak suretiyle büyümeyi ve kalkınmayı engelleyici bir yapının ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Toplumsal yaşamı etkileyen kurallar bütünü ifade eden ve ekonomik aktivitelerin gelişmesini teşvik eden çeşitli unsurlar içeren kurumsal yapı, iktisadi hayat başta olmak üzere toplumsal yaşama dair bütün alanlardaki faaliyetleri etkileyerek, toplulukların ekonomik, politik ve sosyal yaşamında önemli bir rol oynamakta ve ülkelerin kalkınmasına etki etmektedir. Her ülkenin kendine özgü koşulları diğer bir ifade ile ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik kurumlarının meydana getirdiği kurumsal yapısı, tüm bu doğrudan ve dolaylı etkilerinin yanı sıra, ülke içi karışıklıkların, iç savaş, darbe ve diğer siyasi istikrarsızlıkların oluşumunu ve gelişimini de etkilemektedir. Bu teorik bağlantı ise Sudan'da yaşanan bölünme olgusunun anlaşılması ile özgün çıkarsamalarda bulunulmasına imkân veren önemli bir yapıya sahip bulunmaktadır.

Bu çerçevede üç kısım halinde tasarlanan çalışmanın ilk bölümünde, Sudan'da bölünmeye giden süreç tarihsel gelişmeler bağlamında ele alınmış; ikinci bölümde, dünya örneklerine de yer verilmek suretiyle ülkelerin bölünmesi/parçalanması olgusunun ekonomi politik analizi yapılmış, Sudan özelinde bölünmeye neden olan temel hususlar ortaya konularak, "esas neden" saptanmaya çalışılmış, bölünme olgusunun kurumsal kökenlerine dair izahatlar getirilmiştir. Çalışmanın son kısımda ise uluslararası kuruluşlardan temin edilen veriler ile oluşturulan tablo ve şekillerden yararlanılmak suretiyle, önceki kısımlardaki teorik izahatlar ve ekonomi politik anlatım kurumsal parametreler ve ekonomik veriler bağlamında analizi gerçekleştirilmiştir.

2. Tarihsel Gelişmeler Bağlamında Sudan Tarihi: Bölünmeye Giden Yol

Sudan[†], coğrafi alan olarak Afrika'nın en büyük ülkesi konumunda olmasına rağmen nüfus büyüklüğü bakımından bölgesinde nispeten küçük bir ülkedir. Coğrafi sınırları çoğunlukla 19. yy. Osmanlı-Mısır idaresi altında oluşan ve çok sayıda etnik gruba ev sahipliği yapan Sudan'da, nüfusun büyük bölümünü -yaklaşık %70- Mısır'ın etkisi ile kuzeyden gelen göçlerle birlikte Müslüman olan, büyük ölçüde Kuzey Sudan'da ikamet eden ve kendilerini kültürel olarak "Arap" olarak tanımlayan gruplar oluşturmaktadır. Diğer yandan, ülkenin güney kısmında yaşayan ve Arap olmayan yerel "Afrikalı" Hıristiyan gruplar -yaklaşık %5- ile yine ülkenin güney kesiminde yaşayan yerel dinlere mensup kabile fertleri -yaklaşık %25- ise ülke nüfusunu oluşturan diğer kesimlerdir. (Bechtold, 2015: 76; Kavas, 2007:106; Bobham, 2005: 3)

Önceleri Func, Kordofan, Darfur ve Dongola Sultanlıklarına/Krallıklarına ev sahipliği yapan Sudan'ın tarihi, Kuzey Nil boyunca kurulan devletlerin bakiyesi altında büyüyen ancak çoğunlukla Mısırlıların kültürel, askeri ve siyasi etkisi altında şekillenen bir çerçevede ilerlemektedir. Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın tüm Nil vadisinde hâkimiyet kurma arzusuyla birlikte değerli kaynakların kontrolünü ele geçirme isteği, Sudan'ın 1821 yılında Osmanlı egemenliğine girmesini sağlamıştır. Bu tarihten 1885 yılına kadar Sudan, Mısır Hıdivleri tarafından yönetilmiştir. (Ofcansky, 2015: 14-17; Aydın, 2014: 6; Hasan, 2007: 287; Musso, 2011: 3)

Bu dönemde Sudan tek bir siyasi otorite altında birleşmiş, yüzyılın genel eğiliminin aksine ülkedeki köle ticareti önemli oranda artmıştır. Diğer yandan, rejimin sert mali politikaları ve kötü yönetimine karşı olan direniş, İngiliz tahakkümüne karşı çıkan bazı Mısırlı milliyetçileri de kendi safına çeken Muhammed Ahmet ibni Abdullah el-Mehdi öncülüğünde Sudan'da, 1885'ten 1898'e kadar etkin olan teokratik bir devlet (Mehdi Devleti) kurulmasına neden olmuştur. Bu dönem Kuzey Sudanlı kimliğinin özüne İslam'ı yerleştiren bir tarihsel anlatıda ilk bağımsız Sudan devleti olarak kabul edilmektedir. Bahse konu dönemde ülkede Müslüman Sudan milliyetçiliği fikri gelişmiş ve Müslüman olmayan Güneylilerin ulus oluşturma sürecinden dışlanması söz konusu olmuştur. (Musso, 2011: 4; Hasan, 2007: 288; Lutskiy, 2016: 237)

Nisan 1898'de İngiliz-Mısır kuvvetleri Mehdi ordusunu mağlup ederek Mehdi Devleti'ne son vermiş ve 19 Ocak 1899'da "Condominium Antlaşması" yapılarak Sudan'da İngiliz-Mısır ortak idaresini kurmuşlardır. Antlaşma ile Sudan'ın İngiltere Hükümeti'nin tavsiye edip, Mısır yönetiminin atayacağı bir genel vali tarafından idare edilmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmaya göre Sudan fiilen İngiltere'nin yönetimi altına girmiştir. (Ofcansky, 2015: 17-20; Aydın, 2014: 6; Hasan, 2007: 289)

Bu tarihten sonra İngiliz yönetimi, gerek Kuzey'in Güney üzerindeki etkisini asgari düzeye indirmek gerekse de Güney'i yatıştırmak için ayrı bir kalkınma politikası izlemiş ve bölgede misyonerlik faaliyetlerini artırmıştır. Diğer yandan "Yakın Bölge Yönetmeliği" ve "Kapalı Kapı Yasası"

[†] Çalışmanın bu kısmında, 2011 yılı öncesi dönem -bölünme öncesi- ele alındığı için, "Sudan" olarak ifade edilen devlet bugünkü "Sudan" ve "Güney Sudan" devletlerini ifade eden coğrafi alanı kapsamaktadır.

gibi düzenlemeler ile Güney Sudan'ı kapalı bölge ilan etmiş, buraya giriş çıkış için pasaport ve vize işlemleri uygulamaya koymuş, özel bir izin olmaksızın Kuzey Sudanlı veya herhangi bir yabancı'nın bölgeye girmesine izin vermemiştir. İngiliz yönetimi tarafından gerçekleştirilen bu ayrımcı politikalar bütünü ülkede milli birliğin sarsılmasına, toplumsal çatışmaların artmasına ve güvenlik sorunlarının yükselmesine neden olmuştur. (Bayram, 2016: 201; Musso, 2011: 4)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dekolonizasyon sürecinin başlaması ve İngiltere'nin savaş sonrası durumu Sudan'ın bağımsızlığını elde etmesine olanak sağlamış ve akabinde 1 Ocak 1956 tarihinde Sudan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Sudan'ın İngiliz yönetiminden bağımsızlığını kazandığı 1956 yılından bir yıl önce belirginleşmeye başlayan Güney Sudan sorunu, daha sonraki yıllarda Sudan'ın ana gündemi olmayı sürdürmüştür. 1955 yılında Sudan'ın güneyinde bölgesel otonomi talepleri ile başlayan Anyanya İsyanı, 1958 yılında gerçekleşen askerî darbe ile yönetimi ele geçiren General İbrahim Abbud tarafından kurulan askerî rejimin güneye yönelik dönüştürücü politikaları çerçevesinde daha belirgin bir hal almış ve Müslüman Kuzey ile Hristiyan Güney arasında 17 yılı süren ve yüz binlerce insanın hayatını kaybettiği bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur. (Ofcansky, 2015: 31; Aydın, 2014: 6-7; Orakçı, 2018: 6)

Süreç içerisinde İsrail, Uganda ve Etiyopya tarafından desteklenen güneydeki ayrılıkçılar Güney Sudan Kurtuluş Hareketini (SSLM) kurmuşlar ve güneyde kontrolü ele geçirmişlerdir. Ülkede istikrarı sağlamak isteyen yönetim, 1972 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da gerilla savaşı yürüten ve Joseph Lagu önderliğinde Güney Sudan Özgürlük Hareketi ile görüşmelere başlamış, sağlanan mutabakat çerçevesinde taraflar arasında barış antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan Addis Ababa Anlaşması ile Sudan'ın güney bölgesinde kendi parlamentosu ve Yüksek İdare konseyi bulunan özerk bir bölge kurulması, güneyin kalkınması için gerekli siyasi ve idari kurumların teşkilatlandırılması kararlaştırılmıştır. (Rolandsen, 2005: 25; Verney, 1995:9)

Ancak taraflar arasında imzalanan barış anlaşması 1983 yılında Sudan'da şeriat ilan edilmesi ekseninde gelişen olaylar neticesinde yürürlükten kalkmış ve Kuzey ve Güney arasında 22 yıl sürecek olan yeni bir iç savaşın (II. Sudan iç savaşı) başlamasına neden olmuştur. Bu iç savaşta tıpkı I. Sudan iç savaşı gibi büyük insani krizlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. II. Sudan iç savaşının bitirilmesi ve güney sorunun çözümüne yönelik olarak 2003'te başlayan görüşmelerin akabinde Sudan hükümeti ile SPLM/A arasında 2005 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi'de Kapsamlı Barış Anlaşması (CPA-Comprehensive Peace Agreement) imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, petrol gelirlerinin yarı yarıya paylaşılması, kamu görevlilerinin nüfusa göre belirlenmesi ve şeriat kurallarının kuzeyde geçerli olması, güneyde ise seçilmiş parlamentonun kararına bağlı olması kararlaştırılmış, diğer yandan güney bölgesinin 6 yıl boyunca otonom kalacağı, sonrasında ise bağımsızlık için halk oylaması yapılacağı kayıt altına alınmıştır. 2011 yılının Ocak ayında gerçekleştirilen Bağımsızlık Referandumu neticesinde ise Sudan'ın özerk konumdaki bölgesi Güney Sudan, 9 Temmuz 2011 tarihinde Sudan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiş, Sudan; Sudan ve Güney Sudan olmak üzere iki devlete bölünmüş/ayrılmıştır. (De Kock, 2011: 5-6; Rolandsen, 2005: 26-27; Bayram, 2017-b: 66)

3. Sudan’da Bölünmenin Ekonomi Politığı: Kurumsal Perspektif

Sudan’da bölünme sonrası süreçte barış ortamı ve istikrar beklentisi oluşmuşsa da arzu edilen iyileşme gerçekleştirilememiş, her iki ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısında önemli değişimler ve kırılmalar meydana gelmiştir. Bölünmenin ilk ve en önemli etkisi, petrol rezervlerinin önemli kısmının Güney Sudan’da kalmasına karşın rafineri, liman ve bottu hattı gibi altyapı teşekküllerinin Sudan’da yer alması ve bu hususun petrol ticaretinde iki ülke arasında bir mutabakatı zorunlu kılması ile başlayan süreç oluşturmaktadır. Petrol sahası üzerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle petrol üretimindeki ve ticaretindeki büyük azalma ise her iki ülkenin ekonomik olarak önemli sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Diğer yandan, uzun yıllar süregelen iç savaşların[‡] meydana getirdiği sorunlar silsilesi, her iki ülke özelinde farklı şekillerde etkilerini devam ettirmiştir. Güney Sudan’da bölünme sonrasında ortaya çıkan iç çatışmalar, siyasal ve insani krizler ise özellikle dış yatırımların önemli ölçüde gerilemesine ve makroekonomik göstergelerin bozulmasına sebebiyet vermektedir. (Orakçı, 2018: 12; Rolandsen, 2005: 22; DEİK, 2017: 3; Orakçı, 2017: 7)

Bu noktada, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ekonomi ile politikayı birçok alanda bir arada ve karmaşık bir yapıda inceleyen, siyasal, sosyal ve ekonomik kurumlar ile iktisadi sistem arasındaki etkileşimi çok yönlü analiz eden Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) yaklaşımı, bahse konu hususların anlaşılmasında önemli bir teorik perspektif olarak ön plana çıkmaktadır. Kökenlerini iktisadi süreçlerde “evrimci” bir perspektifin hâkim olduğu “Eski (Orijinal) Kurumsal İktisadi” görüşten alan ve felsefi dayanağını “pragmatizm”in oluşturduğu Yeni Kurumsal İktisat, piyasanın haricinde, diğer değişkenleri de iktisadi analize dâhil ederek, ekonominin tüm yönlerinin ele alınmasına ve böylelikle büyüme ile kalkınma olgularının daha doğru şekilde anlaşılmasına imkân vermektedir. (Özveren, 2007: 22-23; Güler, 2003: 96-97)

Neo Klasik iktisat teorisine karşı reform önerileri ekseninde 20’nci yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve analize “kurum”lar ile bu kurumların şekillendirdiği “kurumsal yapı”yı analize dâhil eden YKİ yaklaşımı, ülkelerin iktisadi/sosyal/siyasal gelişmelerinin anlaşılması ve açıklanması noktasında, işlem maliyetleri, mülkiyet hakları ile sivil haklar ve politik özgürlükler gibi kurumsal açıklayıcıları değerlendirmelere dâhil ederek tutarlı ekonomi politik analizlerin yapılmasına imkân sağlamaktadır. Kurumlar tarafından meydana getirilen bir eksende oluşturulan ekonomik faaliyetleri inter-disipliner bir perspektifle yorumlayan Yeni Kurumsal İktisat ekolü, ana akım iktisadın teorik izahatlarını toptan reddetmekten ziyade bazı alanlarda yaptığı metodolojik değişiklikler ile hukuktan, sosyolojiye, siyaset biliminden antropolojiye kadar geniş bir alanda sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeleri açıklama çabasıdır. Yeni Kurumsal İktisat, Neo-klasik iktisadın, kıtlık ve rekabet gibi varsayımlarını kullanmakla birlikte, “işlem maliyeti”, “asimetrik bilgi” “sınırlı rasyonalite” ve “mülkiyet hakları” gibi kavramlar yanında karşılaştırmalı sistemler ile organizasyon teorileri gibi yeni kavramsal metodolojileri analize katarak, ülkelerin ekonomik yapılarının ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde

[‡] İç savaşın maliyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Frontier Economics (2015), South Sudan: The Cost of War, An Estimation Of The Economic And Financial Costs of Ongoing Conflict, CECORE&CPDS.

kurumsal etkilerin yanı sıra bireylerin davranışlarına da önem atfetmektedir. (North, 2002: 9; Demir, 1996: 68-69)

Özetlemek gerekir ise Yeni Kurumsal ekolü ile birlikte, kurum kavramı analize dâhil edilmek, bireylerin davranışlarının önemi vurgulanmak ve bunların yanı sıra mülkiyet hakları ve emek ekonomisi, karşılaştırmalı sistemler, organizasyon teorilerini de analize dâhil edilmek suretiyle kuramsal çerçeve, ekonomik, sosyal ve hatta siyasal hadiselerin de anlaşılmasına imkân verecek şekilde genişletilmiş bulunmaktadır. (Orhan, 2011: 69)

Bu ekole göre, alışkanlık, düşünce ve gelenekler bireyin davranışlarını, bu davranışlar ise “kurumsal yapı”yı şekillendirmekte olup ekonomik aktörler arası ilişkileri tanzim/yönlendirme hususunda son derece kritik bir rolü bulunan kurumsal yapının değişmesi ise siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeyi/kalkınmayı meydana getiren en önemli unsurlardan birisine karşılık gelmektedir. Bu bağlamda YKİ, ülkelerin iktisadi/sosyal/siyasal gelişmelerinin anlaşılması ve açıklanması ile devlet ve toplum ilişkilerinin anlamlandırılması noktasında önemli bir teorik perspektif olarak ön plana çıkmaktadır. (North, 2002: 10)

Araştırmamız özelinde ele alınacak olur ise Yeni Kurumsal İktisat Okulu, çalışma konumuz olan Sudan’da, iç savaşlar ve siyasal istikrarsızlıklar ekseninde şekillenen, bölünme olgusunun anlaşılması/anlamlandırılması ile bu nedenle ortaya çıkması muhtemelen sorunların bertarafına yönelik izahatlarda bulunulabilmesine imkân sağlayabilecektir. Zira çeşitli çalışmalarda da, ülkelerin başarısızlığının, siyasal istikrarsızlığın ve bölünmesinin yeterince merkezileşmiş ve çoğulcu siyasal, sosyal ve ekonomik “kapsayıcı” kurumlarının bulunmamasından diğer bir ifade ile ülkenin sahip olduğu “dışlayıcı” kurumlarından/kötü kurumsal yapısından kaynaklandığına dair çıkarsamalarda bulunulduğu görülmektedir. (Acemoğlu & Robinson, 2013: 74-75; Orhan, 2011: 60)

Bu noktada, ülkenin bölünmesinin nedenlerinin anlaşılabilmesi için öncelikle literatürde yer alan iç savaş, çatışma ve bölünmeye dair teorik izahatlardan bahsedilecek, akabinde dünya genelinde yaşanan bölünme örneklerinden hareketle, Sudan özelinde bölünmenin gerekçeleri ortaya konularak, esas nedenin anlaşılması sağlanacak olup bu husus çalışmanın temel amacına da karşılık gelmektedir.

Her ne kadar önceleri toplumsal ve sosyo-ekonomik olarak birbirine benzeşen ancak çok milletli yapılardan müteşekkil devletler/imparatorluklar dünya üzerinde baskın olarak yer almaktaysa da Fransız Devrimi sonrasında artan milliyetçilik akımları, özellikle kaynakları kolonize edilen ve başka toplumlar tarafından yönetilen/idare edilen toplumlara etkilemiş ve bu durum ise tüm dünyayı etkisi altına alacak büyük bir dönüşümün yaşanmasına diğer bir ifade ile yeni bir dünya düzeninin kurulmasına sebebiyet vermiştir. Bu süreç içerisinde, önce Avrupa merkezinde akabinde dünyanın diğer bölgelerinde olmak üzere çok milletli imparatorlukların/devletlerin siyasi, hukuki ve sosyal yapılarında önemli değişimler ortaya çıkmış, birçok devlet/imparatorluk parçalanarak genellikle “ulusal/milli kimliğin” ön planda ve birleştirici güç olduğu milli/ulus devletler, dünya genelinde hâkim

bir görünüm arz etmeye başlamıştır. Ancak, çoğu kez dönemin emperyal güçlerinin stratejik çıkarları bağlamında fakat bölgelerin gerçekleri ile örtüşmeyecek şekilde kurgulanan; güç, statü ve/veya ülkenin kaynaklar üzerinde hak iddia/mücadele eden, etnik, dil/dinsel, kültürel, sosyo-ekonomik olarak benzer ve fakat farklı kabile/aşiret/bölge kimliklerine ve ideolojilerine sahip gruplardan müteşekkil yapay ulus devlet modellerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, bahse konu ülkelerde köklü sorunların ortaya çıkmasına hatta devletlerin kriz sarmalına sıkışmalarına neden olmuş, gruplar arası anlaşmazlık, çatışma, cepheleşme ve bölünmeler kronik bir hal almıştır. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu küresel yapısında bloklar arası önemli mücadele alanlarından birisini bu yapay devletlerdeki çatışmalar/cepheleşmeler oluşturmuştur. Doksanlı yıllara gelindiğinde, uzun zamandır devam eden iki kutuplu küresel yapının, SSCB'nin dağılması ile bertaraf edilmesini müteakip kutuplar arası mücadelenin galibi konumunda olan ABD'nin öncülüğünde başlayan küreselleşme sürecinde, önceki dönemde körüklenen ayrılıkçı hareketlerin de tesiri altında yerel ve diğer mikro kimlikler önem kazanmış ve bu durum ülkelerde çatışmaların/iç savaşların ortaya çıkmasında bir katalizör işlevi görmüştür. Ancak, küreselleşme süreci birçok gelişmekte olan ve geçiş ülkelerinde ayrılıkçı baskıları arttırmış ve böylelikle küçük devletlerin kurulmasına neden olmuşsa da, buna tezat olacak şekilde çok toplumlu/sınıflı yüksek gelirli gelişmekte olan ülkelerde ise ayrılıktan ziyade bütünleşmeye yol açan bir trendin meydana gelmesine de sebebiyet vermiştir. (Collier & Hoeffler, 2002: 26; Musso, 2011: 26; Şahin, 2013: 46; Akyol & Mohammed, 2016: 221; Bayram, Toker & Özdemir, 2016: 2-3)

Dünyadaki ulus devletlerin sayısı ile potansiyel ulus devletlerin sayısı arasında önemli bir fark bulunduğu değerlendirilmekte olup uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu temel sorunlardan birisi olan bu husus, ülkelerde silahlı etnik çatışmaların yüksek olmasına sebebiyet verebilmektedir. Etnik çatışmalar, toplum içindeki etnik grupların farklı nedenlerle, kendi aralarında veyahut bu grupların etkin ve hâkim konumda bulunduğu mevcut devlet otoritesine karşı başkaldırısını ifade eder. Kargaşa ortamı nedeniyle devlet otoritesinin yıkıldığı/çözüldüğü durumlarda ortaya çıkan çatışma durumu ise iç savaş olarak nitelendirilmektedir. Etnik çatışmalar ve iç savaşlar bazı durumlarda, o devletin bir sorunu olmaktan çıkmakta, bölgesini hatta dünya genelini etkileyen çok yönlü insani, siyasi ve sosyal uluslararası bir sorun halini almaktadır. (Şahin 2013: 35; Yılmaz, 2011: 90)

Etnisite merkezli iç savaşların, iç ve dış kaynaklı, çok yönlü ve karmaşık nedenleri bulunabilmektedir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde; ekonomik daralma/küçülme ile -çoğunlukla devletin ve toplumun özelliklerinden bağımsız olarak- sivil çatışma arasında güçlü bir ilişki bulunduğu iddia edilmektedir. Yine yapılan çalışmalarda, doğal kaynak zenginlikleri ile iç savaş arasında ilişki olduğunu, bu bağlamda petrol bağımlılığının çatışmanın başlatılmasıyla bağlantılı olduğu, ancak çatışma süresiyle bağlantılı olmadığı yönünde fikirler ileri sürülmektedir. Bu çerçevede, petrolün diğer çatışma türlerine kıyasla ayrılıkçı çatışmalarla daha güçlü ilişkili olduğuna dair kanıtlar sunulmaktadır. Diğer yandan, etnik, dinsel ve kültürel olarak farklı kimliklere sahip toplumsal kesimlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmaması, ekonomik ve kültürel hayattan dışlanmaları, siyasi baskılar ve psikolojik önyargılar, bu kesimlere yönelik etnik ya da dinsel nefretin

bulunması, ifade özgürlüklerinin olmaması ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmaması gibi temel insani ihtiyaçlarını karşılamak uğruna çatışma riskini göze alacakları belirtilmektedir. Ayrıca, küresel hegemonya ve güç dengeleri ekseninde gelişen yayılcı politikaların ve ittifakların da iç savaşların ve çatışmaların nedenlerinden olduğu yönünde çalışmaların da bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. (Miguel vd, 2004: 725; Deliga, 2008: 1; Ross, 2004: 337, 343, 352; Humphreys, 2005; 510-515; Şahin, 2013: 42)

Etnik çatışmaların ve iç savaşların uluslararası politika üzerindeki etkilerini ifade etmek gerekirse en önemli husus, çatışmalarda öne sürülen ayrılıkçı fikirlerin devletlerin egemenliğini tartışmaya açarak mevcut küresel devlet sistemine karşı bir tehdit oluşturmasıdır. Diğer yandan, çatışmalar nedeniyle çoğunlukla ortaya çıkan hak ihlalleri ve insani felaketlerin peşinde getirdiği göç sorunu bir diğer küresel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu çatışmalar devletlerarası ilişkilerin gerginleşmesine sebebiyet vermekte ve küresel düzeyde güvenlik problemlerinin artmasına neden olmaktadır. (Carment & James, 1997: 206-207; Ağır, 2014: 3, 7, 8).

Bu noktada, dünya genelinde bölünme örneklerine ve temel olarak nedenlerine değinmek Sudan'a dair yapılacak analizi güçlendirmek anlamında önem taşımaktadır. Dinsel gerekçeler ekseninde gelişen bir bölünme örneği olarak Hindistan-Pakistan ayrılığı ile bu yine bu ekseninde gelişen ve daha çok ekonomik nedenlere bağlı olarak görülebilecek bir ayrılıkçı hareket olarak Pakistan-Bangladeş (Doğu Pakistan) bölünmesi önemlidir. Dil, etnik köken ve kültür bakımından homojen özellikler arz eden ancak ideolojik farklılıkların neden olduğu bir bölünme örneği olarak Kuzey Kore-Güney Kore ayrılığı da önem arz etmektedir. Eritre, Slovenya ve Hırvatistan'da yaşanan ayrılıkçı hareketler ise yine doğal kaynaklarla bağlantılı olmayan ancak derin ve köklü kimlik iddialarıyla ilgili önemli örneklerdendir. Afrika Bölgesinde Katanga'nın Kongo'dan ayrılma girişimi ve Biafra'nın Nijerya'dan ayrılma girişimi etnik ayrılıkçı bir hareket olarak önem arz etmektedir. Son olarak, yine aynı etnik kökenden gelen üç ulusun kültürel, ekonomik ve tarihsel etkenlerin yanı sıra, din eksenli bir ayrılmaya sahip olan Sırp, Hırvat ve Boşnaklardan oluşan Yugoslavya'nın dini, kültürel, ekonomik ve küresel dünya düzeni gibi birçok dolaylı faktörün etkisi altında bölünmesi/parçalanması da dikkatle incelenmesi gereken ayrılıklardandır. (Collier & Hoeffler, 2002: 19-20; Şahin, 2013: 46)

Bu çerçevede, Sudan'ın iki ülkeye bölünmesine dair belki de ilk ifade edilmesi gereken husus ülke nüfusunun etnik ve dini köken farklılığından kaynaklanan tarihi sorunlar olabilir. Temel olarak Arap-Afrikalı ayrımı şeklinde ifade edilebilecek bu farklılığın kökeninde sömürge dönemine dayanan ulus devlet inşası süreci ve politikaları bulunmaktadır. Özellikle İngiliz kolonyal yönetimi döneminde ülkenin güney kesiminde yer alan geleneksel Afrika dinleri ile Hıristiyanlığı benimsemiş kesime yönelik olarak geliştirilen ayrımcı politikalar, Arap-İslam kültürü etkisi altındaki ülkenin kuzey kesiminde Arap olmayan halklara karşı ayrımcı hisleri güçlendirmiştir. Bu durum, ülkenin güneyinde yaşayan azınlıkların bağımsızlık ve rejim değişikliği talepleriyle merkezi hükümete karşı silahlı mücadeleye girişmelerine neden olmuştur. Diğer yandan, Hartum'un 1300 kilometre batısında yer alan ve uzun yıllar boyunca yerel kabileler arasında su kaynakları, verimli araziler ve otlak alanların paylaşımıyla ilgili süregelen çatışmaların yaşandığı 'Darfur' sorunu da ülkede yaşayan Araplar ile

Afrikalılar arasındaki etnik ve dini farklılığın silahlı çatışmaya neden olduğu önemli hususlardan bir diğeridir. (Cobham, 2005: 1-2; Orakçı, 2018: 12; Verney, 1995:9; Dalar, 2013:4-5; Bayram, 2014:176; Bayram, 2016: 199-202)

Sudan siyasetindeki önemli çatışma alanlarından birisini oluşturan zengin petrol ve diğer doğal kaynaklar (altın, uranyum ve alüminyum) meselesi ülkenin ikiye bölünmesinin önemli nedenlerinden birisi olarak görülmektedir. ABD'li Chevron firmasının elde ettiği imtiyaz üzerine Güney Kordofan ve Yukarı Nil bölgelerindeki arama faaliyetlerini sonucu, 1978 yılında ülkenin güney kesiminde önemli üretim potansiyeli taşıyan petrol sahalarını bulması, iç ve dış siyasette petrol kaynaklarının kontrolü ve gelirin adil paylaşımı meselesini ülkenin bir numaralı gündemi haline getirmiştir. Petrol rezervlerinin önemli bölümünün, uzun süredir ayrılıkçı özelemleri bulunan nüfusun yoğunlukla yaşadığı ülkenin güneyinde yer alan bir bölgede (Muglad ve Melut havzalarında) yer alması bahsi geçen kaynakların kontrolü noktasında Güney-Kuzey arasında yoğun bir mücadelenin başlamasına sebebiyet vermiştir. Chevron'un 1992 yılında Sudan'daki yatırımlarını tamamen sonlandırması akabinde 1996 yılından itibaren Çin Milli Petrol Şirketi -CNPC'nin- ülkede önemli imtiyazlar alması suretiyle Sudan petroleri üzerinde etkili olmasıyla başlayan süreç de mücadelenin dış siyasete bakan yönüne dair önemli hususlardır. Merkezi Hükümetin güneydeki petrole erişim çabaları, ayrılıkçı Sudan Halk Kurtuluş Ordusu (SPLA) tarafından bir şikâyet nedeni olarak gösterilmiş, bu durum iç savaşın ve akabinde bölünmenin önemli nedenlerinden birisi olarak ön plana çıkmıştır. (Sullivan & Nasrallah, 2010: 3-4; Ross, 2002: 20; Aydın, 2014: 11-12; Öndül, 2015: 91; Bayram & Emiroğlu, 2016: 509-510)

Bölünme olgusunun nedenlerine dair bahse konu edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise üçte ikisi Sudan sınırları içinde yer alan, 6700 km boyunca akan ve 10 ülkeden geçen dünyadaki en uzun nehir sistemi olan Nil Nehri ve Havzası ekseninde şekillenen jeo-stratejik rekabettir. Zira ilgili nehir kıyısında yer alan ve nüfuslarının yüzde doksanı tarımsal üretim faaliyetinde bulunan, dünyanın en fakir ülkelerinin olduğu Nil havzası (*Nilotik*) ülkeleri için kıt suların paylaşımı zor ve önemli bir konudur. Diğer yandan, Nil nehrinin güneydeki iki kolunu da (Mavi Nil ve Beyaz Nil) sınırlarında barındıran ve Doğu'daki Beyaz Nil vadisi ile Afrika'daki en verimli topraklara ev sahipliği yapan Güney Sudan-Sudan esasen yarı çöl ülkesi olup, nüfusunun çoğu temiz içme suyuna ve tarımsal geçim kaynakları için güvenilir su kaynaklarına ulaşamamaktadır. Ülke ekonomisi her ne kadar 2000'li yıllar ile petrol merkezinde şekillenen bir üretim yapısına evrilmişse de esasen pamuk, şeker kamışı, buğday ve çeşitli meyve gibi yoğun üretilen ürünler için tarımsal sulama ve elektrik üretimi açısından Nil nehrine bağımlıdır. (Sullivan & Nasrallah, 2010: 11; Swain, 1997: 675-676)

Bölünme olgusunun açıklanmasında bir diğer neden olarak, kendi enerji arz güvenliklerini sağlamak ve rakiplerini zor durumda bırakmak düşüncesiyle hareket eden ve yoğunlukla dış müdahalelerin bir unsuru olarak da kabul edilen Çokuluslu Şirketlerden (ÇUŞ) bahsetmek gerekmektedir. Ülkelere petrol, doğalgaz, elmas ve diğer değerli mineraller gibi kârlı doğal kaynakların çıkarılması dolayısıyla giren/müdahil olan, diğer bir ifade ile doğal kaynaklara ilişkin bölgesel/küresel jeo-ekonomik çıkarlar nedeni ile ülkelerde bulunan bu şirketler, çoğu kez ülkede iç

savaşlara müdahil olmakta ve böylelikle yerel çatışmaların artmasına ve ülkelerin parçalanmasına dahi sebep olmaktadır. Geçtiğimiz 50 yıl boyunca Sudan'ın kıyılarında ve çeşitli topraklarında petrol arayan yabancı aktörler, gerek yaptıkları anlaşmalar gerekse de silah temini gibi hususlarla özellikle Güneyli isyan hareketinin güçlenmeye devam etmesinin ve iç savaşın derinleşmesinin en büyük nedenlerinden birisi olmuşlardır. (Patey, 2007: 997; Bayram, 2017-a: 224)

Sudan'ın bölünmesine dair ifade edilmesi gereken son husus ülkenin parçalı kurumsal ve kırılğan sosyo-ekonomik yapısıdır. Şöyle ki; başarısız kalkınma politikalarının bir sonucu olarak yaşanan kente göç olgusu dolayısıyla kentsel büyüme önemli şekilde artmış ve tekrarlanan kuraklık gibi doğal afetler ile plansız kentleşmenin dinamik etkisi altında göçmen kesim kentlerde son derece kötü şartlar altında yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. Kamusal hizmetler bakımından en fakir ve eşitsiz ülkelerden birisi olan Sudan'da yaşanan durum, kent içinde ekonomik ve sosyal tansiyonu yükseltecek pek çok hadisenin meydana gelmesine, toplumsal sınıflar arasında çatışma riskinin de yükselmesine sebebiyet vermektedir. İşsizliğin ve bölgeler arası eşitsizliğin son derece yüksek olduğu ülkede gelir eşitsizliği önemli bir sorun olarak toplumsal yaşamı önemli ölçüde etkilemektedir. Demokratik temsil ve katılım mekanizmaları ile kişisel gelirin son derece düşük düzeylerde olduğu, yolsuzluk olgusunun önemli büyük bir sorun halini aldığı ülkede, hukuk güvenliği ve mülkiyet haklarının korunmasına dair son derece problemlerli bir atmosfer bulunmaktadır. Ülkede siyasi ve iktisadi kurumlar toplumun geniş kesimlerinin çıkarlarını yansıtacak ve ihtilafları çözüme kavuşturacak biçimde bir yapılanmaya sahip bulunmamaktadır. Bu durum, kötü yönetişime⁵ sahip bir ülke olarak tanımlanabilecek Sudan'da, silahlı çatışma riskini arttıran temel hususlardan birisine karşılık gelmektedir. (Hegre & Nygrad, 2015: 984; Elhadary & Samat, 2012: 216-219; Cobham, 2005: 5)

Buna göre, Sudan iç savaşları ve bu ekseninde gelişen bölünme olgusunu basit "ayrılıkçı toplumsal sınıfların çatışması" ya da "Müslüman olan Müslüman olmayan grupların mücadelesi" ya da "kuzey-güney savaşı" gibi hususlar ile açıklamak mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, bölünmenin tarihsel nedenlerden kaynaklanan sorunlar şunlardır; güç ve politik rekabet, kültürel ve ideolojik hâkimiyet arayışı, ekonomik ve sosyal dışlanma, petrol kaynaklarının kontrolü ve petrol gelirlerinin adil dağılımı, Nil nehri ve havzanın böylelikle verimli tarım arazilerin ve temiz su kaynaklarının kontrolü, etnik ve dinsel ayırım, güçlü bir Sudan kimliğinin oluşmaması. (Wassara, 2010: 256-262; Ross, 2002: 21; Bayram, Toker & Özdemir, 2016: 7; Bayram, 2017-b: 16-20, 85)

⁵ Bir ülkede işlerin yönetimi için her kademedede kullanılan ekonomik, siyasi ve yönetsel yetkilerin uygulanış biçimi olarak tanımlanabilir.

4. Ekonomik ve Kurumsal Göstergeler Işığında Sudan ve Güney Sudan: Bölünme Süreci ve Sonrası

Sudan, bağımsızlığından günümüze, gerek yaşanan iki büyük iç savaş (1955-1972 ve 1983-2005) gerekse de 1970'lerin sonunda güney bölgesinde petrolün keşfiyle birlikte ciddi sosyal ve kurumsal zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar Temmuz 2011'de Güney Sudan'ın, Sudan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesindeki yerini alması suretiyle kronik çatışma süreci kısmi bir çözüme kavuşmuş ve bölgede barış ortamı ve istikrar beklentisi oluşsa da, bağımsızlıktan sonra Sudan ve Güney Sudan'ın içerisinde ve dahi iki ülke arasında yeni sorunlar meydana gelmiştir.

Tablo 1. Bölünme Öncesi Sudan Ekonomik Göstergeleri (1960-2011)

	1960	1972	1983	1990	2000	2005	2011
GSYİH							
(2010 Fiyatlarıyla- Milyar USD)	9.3	10,6	18,1	19.8	34.1	46,4	64.3
KBDMG							
(2010 Fiyat USD)	887	718	846	764	1.003	1.189	1.592
Ekonomik Yapı							
Hizmetler/Sanayi	38/13/	42/11	47/14/	42/14/	35/20/	39/26/	45/26/
/Tarım	50	/38	32	39	40	30	24
(% GSYİH)							
Genel Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları							
(% GSYİH)	9,7	18,1	9,4	5,7	9,1	13,8	10,3
İhracat							
(% GSYİH)	14,5	16,0	10,6	4,02	15,9	19,1	17,5

İthalat							
(% GSYİH)	13,0	16,6	21,2	7,0	13,4	28,4	15,5
Cari İşlemler							
Dengesi (% GSYİH)	n/a	n/a	-2,6	-3,0	-4,2	-9,3	-3,9
Doğal Kaynak							
Rantı (% GSYİH)	n/a	0,001	0,001	0,001	10,5	15,4	21,5
Enflasyon							
(Tüketici Fiyatları - %)	0,09	13,5	30,5	65,1	8,0	8,2	18,1
DYSY							
(Net Akım % GSYİH)	n/a	0,02	0,07	-0,2	3,2	5,8	2,5
Yatırım							
(% GSYİH)	n/a	n/a	16,0	10,4	18,5	23,1	19,0
Yurtiçi Tasarruf							
(% GSYİH)	13,8	9,8	4,1	9,7	21,1	13,9	21,1
Dış Borç Stoku							
(% GSMH)	n/a	15,8	93,2	129,7	139,2	71,4	32,8

Kaynak: World Development Indicators (WDI) veri tabanından faydalanılarak hazırlanmıştır.
Erişim: 04.02.2020

Sudan'da bölünme öncesi döneme ait (1960-2011) verilerin yer aldığı Tablo 1'de yer alan ekonomik göstergelerden izlenebileceği üzere, Beyaz ve Mavi Nil'in birleştiği yerde ve Kızıldeniz'deki ana limanlardan birine sahip olan ve çoğunlukla çölde olmasına rağmen, verimli topraklara ve hayvancılığa sahip olan ülkenin, uzun süren iç savaşlar ve karışıklıklar nedeniyle az gelişmiş/düşük gelirli bir ülke konumunda olduğu göze çarpmaktadır. Her ne kadar söz konusu dönemde, ülkenin GSYİH büyüklüğü (64,3 milyar USD-2011) ve kişi başına

milli gelir (1.592 USD) büyüklükleri kısmi artışlar göstermişse de esasen zengin doğal kaynak ve mineral rezervlerine sahip bir ülke için, bu veriler son derece düşük düzeylerdir. Diğer yandan, ekonominin sektörel dağılımı incelendiğinde, her ne kadar yıllar itibariyle azalma göstermekteyse de tarım sektörünün ülkenin hâkim sektörü konumunu uzun yıllar sürdürdüğü görülmektedir. Ancak iç savaş sürecinde çiftçilerin topraklarını terk etmeleri yanında kuraklık yılları, zayıf ulaşım ve lojistik sistemi nedeniyle girdi akışının ve ürünlerin pazarlanması noktasındaki engeller gibi hususlar tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payının azalmasına neden olmuştur. 20. yy'ın ilk yarısında tarımsal üretim -özellikle de pamuk- odaklı bir ekonomiye sahip olan Sudan ekonomisi 80'li yıllardan sonra petrol kaynaklarının keşfi/üretimi ile büyümeye geçmişse de ülkenin sanayi sektörü beklenen düzeyde bir ilerleme kaydedememiştir. Yine aynı süreçte ülkenin doğal kaynak rantı da GSYİH'nin ancak %20'lik kısmını oluşturabilmiştir. Diğer yandan, hizmetler sektörünün bu süreçte ülke ekonomisi içerisindeki payı önemli olup, bölünme öncesi süreçte ekonomi içerisinde payını arttırmak suretiyle önemini korumaya devam etmiş gözükmektedir. 1999 yılından beri petrol ihracatı, gerek milli gelirden gerekse de ihracat oranlarının da artışlara sebebiyet vermişse de düşük ihracat gelirlerine nazaran artan sermaye teçhizatında ithalata olan bağımlılık gibi nedenler, milli gelir büyüklüğünü aşacak şekilde yüksek dış borçlanmaya yol açmıştır. Ayrıca, ekonomiyi canlandırmanın bir yolu olarak devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımların kısmen de olsa artmasına neden olmuş, doksanlı yıllarda Uluslararası Para Fonu kısıtlamaları ve 1997'de başlayan ve 2006'da genişleyen ABD yaptırımları ise ülke ekonomisinin sıkıntılı bir sürece girmesine sebebiyet vermiştir. Sudan, 1997'den bu yana IMF ile işbirliği içerisinde ekonomiyi istikrara kavuşturmaya ve petrol ihracatının desteklediği ekonomik genişlemeyi arttırmaya yönelik olmak üzere yapısal uyum programı uygulamakta ise de yatırım, tasarruf, cari denge ve fiyat istikrarı gibi makroekonomik göstergelerde belirgin bir iyileşme yakalayamamış ve ekonomi istenilen düzeyde bir gelişme/ilerleme sağlayamamıştır. (DeLancey, 2015: 147-151; Cohbam, 2005: 4; Öndül, 2015: 126)

Bölünme sonrası sürece ait verilerin yer aldığı Tablo 2'de yer alan göstergeler incelendiğinde, 2011 sonrası bağımsızlığını elde eden, nüfusunun yarısından fazlası (% 51) 18 yaşın altında ve çoğunlukla kırsal kesimde (% 83) yaşamakta olan Güney Sudan'ın ekonomisi büyük ölçüde doğal kaynaklara dayanmaktadır. 2011 yılında 13,9 milyar dolar ekonomik büyüklüğe sahip olan Güney Sudan, 2015 yılına gelindiğinde 7,8 milyar dolar büyüklüğünde bir ekonomiye gerilemiştir. Ülkede kişi başına düşen milli gelir de ekonominin küçülmesiyle aynı olacak şekilde azalma eğilimine sahip olup, 2015 yılı itibariyle 730 dolar gibi çok düşük düzeydedir. Diğer yandan, ülke ekonomisinde sanayi sektörünün payı bağımsızlık itibariyle %61 gibi çok yüksek bir seviyelerde iken 2013 yılında %22'ler seviyesine kadar gerilemiş ancak 2015 yılı itibariyle %33'ler seviyesine yükselmiş bulunmaktadır. Esasen bölünme sonrası süreçte, Güney Sudan ekonomisinde son derece yüksek düzeylerde olan sanayi sektörünün, Sudan'ın toplam GSYİH'nin %26'ları düzeyinden %2'ler seviyesine gerilemesinin nedeni, sektörün önemli bir kısmını meydana getiren petrol

kimya endüstrisinin önemli kısmının Güney Sudan'da kalması dolayısıyladır. Petrol gelirlerinden önemli ölçüde mahrum kalan Sudan, Aralık 2014'te parlamentosu tarafından onaylanan "Geçici Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgesi"nde ve "Beş Yıllık Ekonomik Reform Programı"nda da belirtildiği üzere, ekonomik çeşitliliği sağlamak maksadıyla tarım ve hayvancılığa daha fazla önem verilmesi gerektiğini kabul etmek suretiyle bu alanda çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bununla birlikte Sudan'ın, ihracat, ithalat ve cari işlem açığına dair istatistiklerinde bozulmaların olduğu gözlenmekte, enflasyon, yatırım, yurtiçi tasarruf ve DYSY verilerinde ise bölünme öncesi süreçten önemli farklılaşmaların olmadığı izlenmektedir. Ancak ülkenin dış borç stokunun, bu dönemde kısmi yükselmelere konu olmuşsa da gerileme trendi içerisine girdiği ancak 2018 yılı itibariyle %56,9 seviyelerine yükselerek büyük bir artışa konu olduğu müşahede edilmektedir. Diğer taraftan, petrol gelirlerinin ulusal bütçenin önemli bir bölümünü oluşturduğu Güney Sudan'ın azalma eğilimine sahip olmakla birlikte yüksek ihracat oranlarına, buna karşılık ithalatta bağımlılığa ve fakat cari açığa sahip olduğu izlenmektedir. Diğer yandan yatırımları finanse edebilecek düzeyde yurtiçi tasarrufların bulunduğu görülmekte ancak ülkenin enflasyon sorunu ile karşı karşıya olduğu müşahede edilmektedir. Bağımsızlık sonrası süreçte çeşitli yabancı kurum ve STK'lar tarafından işletilen projelerle aynı şekilde verilmesi taahhüt edilen yaklaşık 1,4 milyar USD civarındaki uluslararası yardımın çok düşük bir kısmının devlet makamlarına ulaşmış olması ve/veya harcanması ile özellikle petrol endüstrisi, petrol boru hatları, rafineriler ve ihraç altyapılarının Sudan'da kalması gibi nedenlerle petrol gelirlerindeki azalmasının yanı sıra iç karışıklıklar/çatışmalar ve sosyal transferler gibi hususların ortaya çıkardığı ve son yıllarda son derece yüksek düzeylere ulaşan kamu tüketim harcamaları ve düşük döviz rezervleri gibi sorunların Güney Sudan ekonomisinin olumsuz parametreleri olarak ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. (Rolandsen & Kindersley, 2017: 15; World Bank, 2018/c: sy)

Tablo 2. Bölünme Sonrası Sudan - Güney Sudan Ekonomik Göstergeleri (2011-2018)

	2011	2012	2013	2014	2015	2017	2018
GSYİH	64,3	64,6	67,5	69,3	72,7	79,4	77,5
(2010 Fiyat-Milyar USD)	13,9	7,5	8,4	8,7	7,8	n/a	n/a
KBDMG	1.597	1.787	1.821	1.825	1.869	1.945	1.855

Tahsin YAMAK

(2010 Fiyatlarıyla- USD)	1.416	742	820	831	730	n/a	n/a
Ekonomik Yapı	45/26	45/3/	44/3/	45/3/	46/2/	46/2/	50/2
Hizmetler/Sanayi/Tarım	/25	33	33	32	31	30	32
(% GSYİH)	34/61/ 4	42/51/ 6	68/22/ 9	45/46/ 7	56/33/1 0	n/a	n/a
Genel Hükümet	10,3	8,0	7,2	6,0	4,5	5,8	6,0
Nihai Tüketim Harcamaları							
(% GSYİH)	12,6	14,6	27,6	18,4	79,2	n/a	n/a
İhracat (% GSYİH)	17,7	9,2	8,8	8,1	8,1	9,6	10,2
	66,1	42,8	9,7	38,4	36,7	n/a	n/a
	15,5	15,5	14,8	11,3	10,9	11,8	12,3
İthalat (% GSYİH)							
	27,2	28,8	41,1	26,2	28,9	n/a	n/a
Cari İşlemler Dengesi (% GSYİH)	-3,9	-9,1	-8,0	-4,3	-5,6	-3,7	-11,5
	n/a	n/a	n/a	-5,7	-4,2	n/a	n/a
Doğal Kaynak Rantı	20,8	7,7	8,9	6,5	4,1	4,6	n/a
(% GSYİH)	49,5	7,9	22,4	24,1	12,2	n/a	n/a

Enflasyon	21,0	34,9	34,9	33,9	17,9	32,9	23,9
(Tüketici Fiyatları -%)	<i>38,8</i>	<i>46,5</i>	<i>36,5</i>	<i>-26,7</i>	<i>17,7</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>
DYSY	2,5	3,3	2,3	1,5	1,7	0,9	2,7
(Net Akım % GSYİH)	<i>n/a</i>	<i>1,3</i>	<i>-4,3</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>
Yatırım	19,0	17,2	18,4	15,5	15,6	18,3	18,7
(% GSYİH)	<i>9,5</i>	<i>7,1</i>	<i>11,4</i>	<i>8,0</i>	<i>5,8</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>
Yurtiçi Tasarruf	21,1	18,9	20,1	22,5	20,7	20,9	21,3
(% GSYİH)	<i>48,4</i>	<i>21,2</i>	<i>-19,9</i>	<i>20,1</i>	<i>13,5</i>	<i>n/a</i>	
Dış Borç Stoku	32,8	34,9	50,1	29,4	24,4	19,3	56,9
(% GSMH)	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>	<i>n/a</i>

Kaynak: World Development Indicators (WDI) veri tabanından faydalanılarak hazırlanmıştır. Erişim: 01.04.2020 Not: Üst satırda yer alan veriler Sudan'a; alt satırda yer alan (*italik*) veriler Güney Sudan'a aittir. Güney Sudan için GSYİH ve KBDMG verileri cari fiyatlarıdır. n/a: veri yok

Çalışmanın bu kısmında Sudan ve Güney Sudan'ın kurumsal yapısının nicel veriler etrafında analizi için çalışmalarda sıklıkla referans verilen ve politik, ekonomik ve sosyal kurumlara ilişkin çeşitli kurumsal faktörlerinin yer aldığı Dünya Yönetişim Göstergelerinden bahsetmek istiyoruz. "İfade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu" (Voice and Accountability/VA), "Siyasi istikrar ve şiddetin/terörün yokluğu" (Political Stability and Absence of Violence/PS), "Yönetimin etkinliği" (Government Effectiveness/GE), "Düzenlemelerin kalitesi" (Regulatory Quality/RQ) "Hukukun üstünlüğü" (Rule of Law/RL) ile "Yolsuzluğun kontrolü" (Control of Corruption/CC) göstergeleri olmak üzere altı kurumsal kalite faktörüne sahip olan bu veri setinde yer alan her bir bileşen -2,5 ile

+2,5 arasında puanlandırılmakta, -2,5 en düşük kalite düzeyini +2,5 ise en yüksek kalite düzeyini ifade etmektedir. “VA” ve “PS” göstergeleri siyasal kurumlar, “GE” ve “RQ” göstergeleri sosyal kurumlar, “RL” ve “CC” göstergeleri ise ekonomik kurumlar olarak tasnif edilmektedir. (Kaufmann vd, 2010: 3)

Bir ülkenin piyasayı destekleyecek şekilde güçlü kurumları vasıtasıyla inşa ettiği kurumsal yapısı, sivil çatışma ve anarşi gibi güvensiz bir çevrenin oluşmasına mani olacak, merkezi otoritenin parçalanmasını engelleyecek, mülkiyet haklarının güvence altına alınmasını sağlayacak, işlem maliyetlerini azaltacak, sözleşmelerin güvenliğini temin edecek, yolsuzluğun engellenmesi neden olacak, ekonomik özgürlükleri arttıracak, ülkenin teknolojik düzeyinin yükselmesine sebebiyet verecek ve ekonomik aktörlerinin iş yapma kapasitesini arttıracaktır. Birçok farklı değişkeni etkileyen tüm bu hususlar ise başta ekonomik performans olmak üzere sosyal ve siyasal yüksek kapasitesinin temel nedenlerinden birisine karşılık gelecektir. (Koçak & Uzay, 2018: 82-85; Akıncı, 2014: 158)

1996-2018 yılına ait veriler kullanılarak hazırlanan Şekil 1’de yer alan veriler incelendiğinde ilk olarak göze çarpan husus, her iki ülkeye ait göstergelerin oldukça düşük düzeylerde ve çoğunlukla azalış eğilimine sahip olmasıdır. Bir ülkenin vatandaşlarının kendi hükümetlerini seçme, katılma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve özgür bir medyaya katılma derecesine ilişkin algıları ifade eden “İfade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu” verileri incelendiğinde, Sudan’da zaten düşük düzeylerde olan durumun yıllar itibarıyla anlamlı bir iyileşme sağlayamadığı, bölünme sonrası süreçte ise azalma eğilimi gösterdiği; Güney Sudan’da ise kuruluşundan itibaren trendin sürekli azalma gösterdiği;

Politik olarak desteklenmiş şiddet ve terörizm dâhil olmak üzere, hükümetin anayasaya aykırı veya şiddet yollarla istikrarsızlaştırılması ya da devrilebilmesi olasılığına dair algıların ölçüldüğü “Siyasi istikrar ve şiddetin/terörün yokluğu” verileri incelendiğinde, Sudan’da son derece düşük düzeylerde olan skorun yıllar itibarıyla kısmi artışlara konu olsa da bölünme süreci öncesinde yine son derece düşük düzeylere gerilediği, bölünme sonrası süreçte ise kısmi artma eğilimine rağmen genel skorun halen oldukça düşük düzeyde kaldığı; Güney Sudan’da ise bir önceki veride olduğu gibi trendin yine azalma eğilimine sahip olduğu;

Kamu hizmetlerinin kalitesine ilişkin algıların, kamu hizmetinin niteliğinin ve siyasal baskılardan bağımsızlığının, politika oluşturma ve uygulama kalitesinin ve hükümetin bu konudaki kararlılığına dair güvenin ölçüldüğü “Yönetimin etkinliği” verileri incelendiğinde, Sudan’ın gerek bölünme öncesi gerekse de bölünme sonrası süreçte skorunun düşük düzeylerde kaldığı ve azalma eğiliminde olduğu; Güney Sudan’da ise önceki kurumsal kalite göstergelerinde olduğu gibi düşük skorlara sahip olan faktörün azalma eğilimini sürdürdüğü;

Hükümetin özel sektör gelişmesine izin veren ve bunları teşvik eden sağlam politika ve düzenlemeleri hayata geçirme ve uygulayabilme yeteneğini ölçen “Düzenlemelerin kalitesi” verileri incelendiğinde, Sudan’ın diğer göstergeler gibi düşük olan skorunun gerek

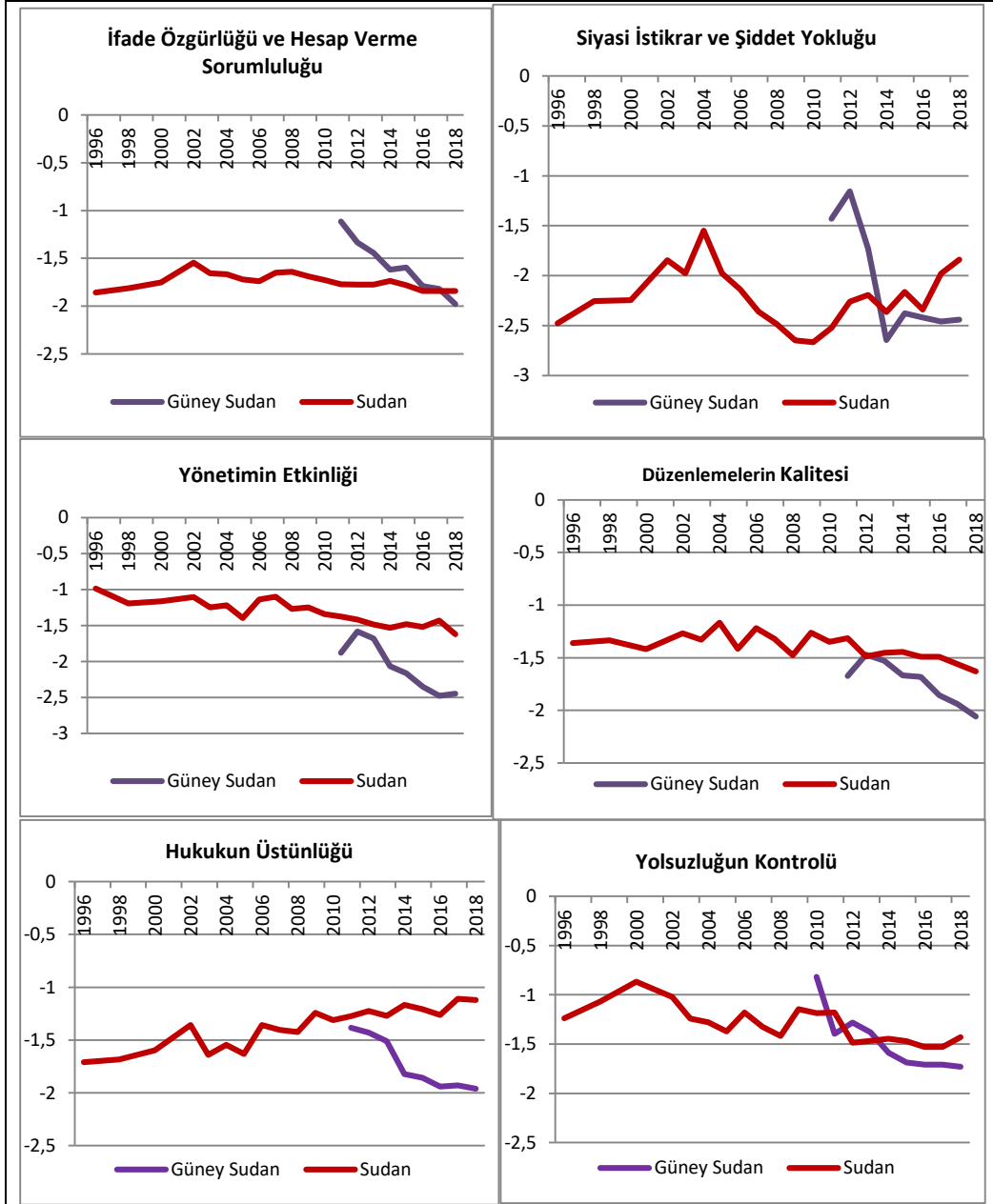
bölünme öncesi gerekse de sonrası süreçte yükselmediği eğilimin azalma yönünde olduğu; Güney Sudan'ın skorunun ise düşük ve azalma eğilimine sahip olduğu;

Temsilcilerin toplumun kurallarına uyma düzeyleri, sözleşmelerin uygulanabilirliği, mülkiyet haklarının güvence altında olması ile adliye teşkilatına olan güvene ilişkin algıların ölçüldüğü "Hukukun üstünlüğü" verileri incelendiğinde, Sudan'ın diğer göstergelerden farklı olarak bu veri setinde bölünme öncesi ve sonrası süreçte artış eğilimine sahip olduğu; Güney Sudan'ın ise diğer göstergelere benzer şekilde düşük skora ve azalma eğilimine sahip olduğu;

Kamusal gücün hem küçük, hem de büyük yolsuzluk biçimleri dâhil olmak üzere, kamu kazanımının özel kazanım için ne ölçüde uygulandığı ve elitlerin ve özel çıkarların devlet tarafından "ele geçirilmesi" ile ilgili algıların ölçüldüğü "Yolsuzluğun kontrolü" verileri incelendiğinde, düşük skorlara sahip Sudan'da bölünme öncesi süreçte kısmi artışlar yaşansa da bölünme sonrası süreçte trendin azalma yönünde olduğu; Güney Sudan'ın ise diğer beş kurumsal kalite skorlarına benzer şekilde düşük ve azalma yönünde bir trende sahip olduğu;

Müşahede edilmektedir.

Şekil 1. Sudan ve Güney Sudan'ın Kurumsal Yapısı (1996-2018)

Kaynak: World Governance Indicators (WGI) çevrimiçi veri tabanlarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Erişim: 08.01.2020

Sudan ve Güney Sudan'ın kurumsal yapısına dair ifade edilen hususlar birlikte değerlendirilecek olur ise her iki ülkenin, mülkiyet haklarını güvenceye alacak, hukuk güvenliğini temin edecek, siyasal istikrarı sağlayacak ve katılımcı yönetim anlayışının yerleşmesine imkân tanıyacak düzeyde iyi kurumlara/kurumsal yapıya sahip olmadıkları; bununla birlikte bölünme sürecinin her iki ülkenin kurumsal yapısının iyileşmesine katkı sağlamadığı; hatta yıllar itibariyle özellikle Güney Sudan'ın kurumsal yapısının daha kötü bir görünüm aldığı, anlaşılmaktadır.

5. Sonuç

Mehmet Ali Paşa'nın ülkeyi egemenliği altına aldığı dönem boyunca Sudan'ın güneyi ile kuzey kesimi arasında etnik, kültürel ve ekonomik farklılıkların oluşmaya başladığı görülmektedir. Bu durum, 1899'da "Condominium Antlaşması" yapılarak Sudan'da kurulan İngiliz-Mısır ortak idaresi döneminde de devam etmiş, 1955 Torit İsyanı ile de bölgesel farklılıklar sıcak çatışma boyutuna taşınmıştır. 1956 yılında bağımsız bir ülke haline gelen Sudan, 1955-1972 yılları arasında Birinci Sudan iç savaşına, daha sonra J. Garang önderliğinde SPLM/A (Sudan Halkı Kurtuluş Hareketi/Ordusu) kurulduğu 1983 yılından 2005 yılına kadar da ikinci Sudan iç savaşına ev sahipliği yapmıştır. 9 Ocak 2005 tarihinde Sudan hükümeti ile SPLM/A arasında imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması ile ikinci Sudan iç savaşı kısmen nihayete ermiş, 9-15 Ocak 2011 Güney Sudan Bağımsızlık Referandum Oylaması ile 9 Temmuz 2011 Güney Sudan'ın bağımsızlığının ilan edilmesi ise kuzey ve güney arasında uzun yıllardır süregelen iç savaşlar Sudan'ın, "Sudan" ve "Güney Sudan" olarak iki devlete bölünmesi ile sonuçlanmış gözükmektedir. Ancak hâlihazırdaki gelişmeler ele alındığında, gerek Sudan gerekse de Güney Sudan'da istikrarın tam olarak tesis edilemediği, kronik sorunların, iç savaş/darbe/temsil sorunları gibi siyasal istikrarsızlıkların ise sürdüğü müşahade edilmektedir. (Orakçı, 2017: 1-7; Bayram, 2016: 199-202; Özdağ, 2017: 117-118; World Bank, 2018/d, sy; Arpa, 2018, sy)

Sudan'ın iki ülkeye ayrılmasının tam olarak anlaşılabilmesi için Osmanlı hâkimiyetine girmeden önceki dönemden başlayıp, Mehmet Ali Paşa ve İngiltere-Mısır ortak yönetimi ile bu dönemlerin bağımsızlık sonrası siyasî hayata yansımalarının göz önünde bulundurulması gerektiği aşîkârdır. Bu bağlamda, ülkenin etnik ve dinî çeşitliliği, düşük ekonomik performansı, Afrika kıtasındaki konumu, coğrafi büyüklüğü, Kızıl Deniz'e kıyısının olması, Nil Nehri'nin topraklarından geçmesi ile ülkenin sahip olduğu önemli petrol ve doğalgaz kaynakları gibi hususlar bölünme olgusuna kaynaklık eden unsurlar olarak öncelikli olarak ifade edilebilir.

Ancak araştırma bağlamında analize konu edilen sayısal veriler ile çalışmanın teorik altlığını ifade eden *Yeni Kurumsal İktisat* perspektifinde bir değerlendirmede bulunulması gerekir ise sahip oldukları teşvik yapılarıyla birey ve toplumun kararlarını belirlemelerine neden olan ve böylelikle iktisadi faaliyetler başta olmak üzere sosyal ve siyasal hayata doğrudan tesirde bulunan ekonomik, sosyal, politik ve yasal kurumlarının meydana getirdiği ülkenin kurumsal yapısının, büyük ölçüde

dışlayıcı –hatta sömürücü** - bir karaktere sahip olması hususunun, Sudan'ın iki ülkeye bölünmesinin en kritik nedenine karşılık geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Zira literatürdeki çalışmalar incelendiğinde de, ülkelerin mülkiyet haklarını güvenceye alacak, yolsuzlukları bertaraf edecek, hukuk güvenliğini teminat altına alacak, sözleşmelerin uygulanabilmesine ilişkin gerekli düzenlemeleri sağlayacak, siyasal istikrarı temin edecek ve katılımcı yönetim anlayışının yerleşmesine imkân tanıyacak, iyi kurumsal yapılara sahip olmaması hususlarının, iç siyasal istikrarsızlıkların meydana gelmesinde ve hatta ülkelerin bölünmesinde büyük role sahip unsurlar olarak ön plana çıkarıldıkları, müşahede edilmektedir.

Sudan örneğinde ise uzun yıllar boyunca sömürücü ekonomik ve siyasal kurumlarla idare edilmenin de bir sonucu olarak, büyük ölçüde ülkenin kuzeyi ve güneyi arasında uzun zamandır sürmekte olan etnik ve dini çatışmalar ile temelde ülkede şeffaf ve katılımcı bir yönetim yapısının bulunmamasının ortaya çıkardığı *parçalı/dışlayıcı* kurumsal yapının olumsuz atmosferi çerçevesinde şekillenen –detaylarına çalışmanın ilgili kısımlarında değinilen- siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar bütünü ile bu hususların derinleşmesine neden olan doğal kaynak hâkimiyetinde gelişen güç mücadelesinin, Sudan'ın bölünmesinin esas nedeni olarak diğerlerinden farklılaştığı ve ön plana çıktığı da görülmektedir.

Bu bağlamda her iki ülkede, siyasi uzlaşmayı teşvik etmek, etnik, dinsel, mezhepsel, kültürel gerginlikleri azaltmak ve siyasi ve toplumsal uyum sağlamak için farklı etnik ve politik grupların adil şekilde temsil edilmeleri ile zenginlik ve güç paylaşımı konusunda karar verme süreçlerine katılmaları imkân sağlayacak, siyasi istikrarı değil aynı zamanda toplumsal ve ekonomik istikrarı/refahı da hedefleyen kapsayıcı siyasal, sosyal ve ekonomik kurumların/kurumsal yapıların teşekkül ettirilmesine yönelik çabalar önem arz etmektedir. Bununla birlikte, iç savaş ve karışıklıklar nedeniyle tam olarak faydalanılamayan önemli doğal kaynak olan petrole hassaten bir önem addedilmesi ve bir uzlaşma içinde adil ve halkların faydasını maksimize edecek şekilde paylaşımı da öncelik arz eden konulardandır. Diğer yandan, her iki ülkedeki çatışmaları azaltmak ve istikrarı temin etmek maksatlı güvenlik ve yasal kurumların da yerel saikler göz önünde bulundurularak yeniden inşa edilmesi elzem görülmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

İşbu makale için etik izin alınmasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tarafımda tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

** Ülkeler arası eşitsizliklerin açıklanmasında kurumsal yapı farklılıklarının önemine vurgu yapan Acemoğlu ve Robinson, *Ulusların Düşüşü* adlı eserlerinde; sömürücü kurumları, toplumun belirli bir kısmının menfaatleri için diğer grupların zenginliğini/kaynaklarını sömüren kurumlar olarak tanımlamaktadır.

Destek Beyanı

Makale yazımı ve öncesindeki araştırmam herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makalemlerimle ilgili çıkar çatışması durumu söz konusu değildir.

Kaynaklar

- Abdalla, Y. Elhadary, E. ve Samat, N. (2012). Political Economy and Urban Poverty in the Developing Countries: Lessons Learned from Sudan and Malaysia, *Journal of Geography and Geology*, 4(1), 212-223
- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2013). Ulusların Düşüşü - Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri, (Çev. Velioglu, F. R) 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Ağır, B. S. (2014). Etnik Çatışmaların Yayılması ve Bölgesel Güvenliğe Etkileri: Kosova Örneği, *Y.D.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 2-28.
- Akyol, E. ve Mohammed, Y. Y. (2016). Bölünmüş Toplumlarda Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sisteminin Zorlukları ve Azınlıkların Temsili: Etiyopya Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26(2), 219-236.
- Akıncı, M. (2014). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, Dora Yayınları, Bursa.
- Arısoy, İ.A. (2013). Balkan Paradoksu: Bir Parçalanma ve Bütünleşme Alanı Olarak Güneydoğu Avrupa, *Avrasya Etüdüleri*, 43(1), 79-104.
- Aydın, H. (2014). Sudan'ın Sorunları ve Batı, *Kırklareli Üniversitesi Afrika Araştırmaları Merkezi, Analiz No. 5*, 4-19.
- Bayram M. Toker Ö. ve Özdemir H. Ö. (2016). Ekonomik Gelişme-Etnik Çatışma İlişisine Dair Nitel Bir Analiz, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 4(2), 1-16
- Bayram, M. (2014). Yerel ve Küresel Boyutlarıyla Darfur Sorunu, *İçinde Ermağan, İ. (Ed.), Dünya Siyasetinde Afrika-1*, Nobel Kitap, Ankara, 175-200.
- Bayram, M. (2016). Sudan'ın Etnopolitik Sorunlarını Besleyen Faktörlerin Tarihsel Bir Analizi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16, 197-224.
- Bayram, M. (2017-a). Enerjeopolitik Müdahaleler ve Afrika'daki İç Savaşlar: Nijerya, Angolave Sudan Örnekleri, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1). 217-228.
- Bayram, M. (2017-b). Küresel Enerji Rekabeti ve Darfur Sorunu, *Lap Lambert Academic Publishing, Türkçe Özel Seri*, Balti.

- Bayram, M. ve Emiroğlu, H. (2016). Afrika'da Artan Çin Nüfuzunun Çok Yönlü Sonuçları, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(28), 501-516.
- BBC (2012). Country Case Study: South Sudan, Retrieved 10.07.2018, from <http://downloads.bbc.co.uk/mediaaction/pdf/ssudan.pdf>
- Bechtold, P. K. (2015). The Society and Its Environment, In Berry L. (Ed.) Sudan: A Country Study, Federal Research Division, Library of Congress, 5. Ed. 2. Chap, 62-141.
- Cobham, A. (2005). Causes Of Conflict in Sudan: Testing The Black Book, QEH Working Paper Series, 1-21.
- Collier, P. ve Hoeffler, A. (2002). The Political Economy of Secession, Retrieved 11.11.2018, from <https://pdfs.semanticscholar.org/59af/2aa770c9b9bcdb9fa8ee14850bb36fe9d634.pdf>
- Collins, R. O. (2008). A History of Modern Sudan, Cambridge University Press, Cambridge.
- Dalar, M. (2013). Tarihsel ve Siyasal Boyutuyla Darfur: Çatışma, İnsani Kriz, Uluslararası Müdahale ve Barış Şansı, Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara.
- Degila, E. D. (2008). Armed Conflicts In The Sub-Saharan Africa Since The End Of The Cold War: An Analysis Of New Conflictuality In West Africa, Second World International Studies Conference (WISC), University of Ljubljana.
- DeLancey, V. (2015). The Economy, In Berry L. (Ed.), Sudan: A Country Study, Federal Research Division, Library of Congress, 5. Ed. 3. Chap, 141-221.
- Demir, Ö. (1996). Kurumcu İktisat. Vadi Yayınları. Ankara
- Embassy of The Kingdom of The Netherlands, (ty). Multi Annual Strategic Plan South Sudan 2012-2015, Retrieved 14.06.2018, from <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ssd148386.pdf>
- Güler, B. A. (2003). Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, Praksis, 9 Kış-Bahar, 93-116.
- Hasan, Y. F. (2007). Sudan Özelinde Türk-Afrika İlişkilerinin Bazı Yönleri, (Çev.) Bilgin, H.D. Yükselen Afrika ve Türkiye, TASAM, 285-295.
- Hegre, H. ve Nygard, H. M. (2015). Governance and Conflict Relapse. Journal of Conflict Resolution 59(6): 984-1016.
- Humphreys, M. (2005). Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution, Uncovering The Mechanisms, Journal Of Conflict Resolution, 49(4), 508-537.
- İnat K. (2004). Sudan: İç Savaş, Siyasal İslam ve Petrol Ekseninde 'Terörizm' Suçlaması, İçinde İnat, K. (Ed.) ABD'nin 'Haydut Devletleri', Değişim Yayınları, İstanbul, 63-105.
- Kaufmann, D. Kraay, A. ve Mastruzzi, M. (2010). The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues, The World Bank Policy Research, Working Paper. No: 5430.

- Kavas, A. (2007). Osmanlı-Darfur Münasebetleri, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 16, 105-120.
- Knack, S. ve Keefer, P. (1995). Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures, *Economics and Politics*, 7(3), 207-227.
- Kock, P. D. (2011). The Politics of Resources, Resistance and Peripheries in Sudan, SAIIA Occasional Paper, No:86,4-26.
- Koçak, E. ve N. Uzay (2018). Demokrasi, Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme: Kurumların Rolü Üzerine Bir Araştırma, *Sosyoekonomi*, 26(36), 81-102.
- Lutskiy, V. B. (2016). Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi, (Çev. Keskin, T.), Yordam Kitap, İstanbul.
- Miguel, E. Satyanath, S. ve Sergenti, E. (2004). Economic Shocks and Civil Conflict: An Instrumental Variables Approach, *Journal of Political Economy*, 112(4), 725-753.
- Musso, G. (2011). From One Sudan To Two Sudan: From War To Peace?, ISPI, Working Paper No:40, 1-28
- North, D. (2002). Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans, (Çev. Çağalı-Güven, G.) Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ofcansky, T. P. (2015). Historical Setting, In Berry L. (Ed.) Sudan: A Country Study, Federal Research Division, Library of Congress, 5. Ed. 1. Chap, 1-59.
- Orakçı, S. (2017). Güney Sudan Kriz Raporu, Gözlem-Saha:10, İnsamer Yayınları, İstanbul.
- Orakçı, S. (2018). Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya, Araştırma: 70, İnsamer Yayınları, İstanbul.
- Orhan, Sevinç (2011). Yerleşik İktisatta Ortodoksi: Yeni Kurumsal İktisat. İçinde Ercan Eren ve Metin Sarfati (Der), İktisatta Yeni Yaklaşımlar, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 59-87.
- Ottaway, M. ve El-Sadany, M. (2012). Sudan: From Conflict to Conflict, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.
- Öndül, U. B. (2015). Sudan'da Etnik Çatışma ve Çözüm Süreci, Y.L. Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdağ, A. (2017). Doğu Afrika'da İngiliz Emperyalizmi: İngiltere'nin Sudan'ı İşgali (1896-1898), *OTAM*, 42, 117-147.
- Özer, A. (2007). 11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-23.
- Özveren, E. (2007). Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu, İçinde E. Özveren (Der.), *Kurumsal İktisat*, Ankara: İmge Kitabevi, 15-45.

- Patey, L. A. (2007). State Rules: Oil Companies and Armed Conflict in Sudan, *Third World Quarterly*, 28(5), 997-1016.
- Rolandsen, Ø. H. (2005). *Guerrilla Government, Political Changes in the Southern Sudan during the 1990s*, Nordiska Afrika Institutet, Sweeden.
- Rolandsen, Ø. H. ve Kindersley, N. (2017). *South Sudan: A Political Economy Analysis*, Norwegian Institute of International Affairs, Oslo.
- Ross, M. L. (2002). Oil, Drugs, and Diamonds: How Do Natural Resources Vary in their Impact on Civil War? Retrieved 18.05.2018, from <http://www.libertyparkusafd.org/Hale/Special%20Reports%5CNatural%20Resource%20Wars%5COil%20Drugsand%20Diamonds%20-%20Resource%20Wars.pdf>
- Ross, M. L. (2004). What Do We Know About Natural Resources and Civil War?, *Journal of Peace Research* 41(3), 337-356.
- Sullivan, P. J. ve Nasrallah, N. (2010). *Improving Natural Resource Management In Sudan: A Strategy For Effective State Building And Conflict Resolution*, USIP, Special Report 242, 1-19.
- Swain, A., (1997). Ethiopia, the Sudan, and Egypt: The Nile River Dispute, *The Journal of Modern African Studies*, 35(4) 675-694.
- Şahin, Y. (2013). Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(1), 32-55.
- Verney, P. vd. (1995). *Sudan: Conflict And Minorities*, Minority Rights Group International, Retrieved (14.05.2018), from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.443.9147&rep=rep1&type=pdf>
- Wassara, S. S. (2010). Rebels, Militias and Governance in Sudan, In (Ed.) Okumu, W. ve Ikelegbe, A., *Militias, rebels and Islamists in Africa*, Institute for Security Studies, 1st edition, chapter 9. 255-286
- World Bank, (2018/a). *World Development Indicators*, Retrieved 08.05.2018, from <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=SDN,SSD>
- World Bank,(2018/b). *Worldwide Governance Indicators*, Retrieved 18.11.2018, from <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>
- World Bank, (2018/c). *The World Bank In Sudan*, Retrieved 21.12.2018, from <http://www.worldbank.org/en/country/sudan/overview>
- World Bank, (2018/d). *The World Bank In South Sudan*, Retrieved 21.12.2018, from <http://www.worldbank.org/en/country/southsudan/overview>
- Yılmaz, M. E. (2011). Etnik Çatışmalar Ve Birleşmiş Milletler Barış Güçleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 89-107.